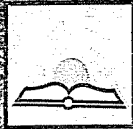

MİLLİ KÜLTÜR

aylık dergi

E. K. P. M.

YIL: I, CİLD: I, SAYI: 10, 1977

MİLLÎ KÜLTÜR

AYLIK DERGİ

Yıl: 1, Cild: 1, Sayı: 10

Ekim 1977

İmtiyaz sahibi:

Kültür Bakanlığı adına

Prof. Dr. Emin Bilgiç

Yazı Kurulu:

Prof. Dr. Emin Bilgiç

Prof. Dr. Mehmet Altay Köymen

Yazı işlerini fiilen idare eden

Mes'ul Müdür:

Ahmet Yüzendağ

Teknik Müdür

ve

Yazı Kurulu Sekreteri:

Sadi Bayram

Teknik Sekreter:

Süleyman Yurdakul

İdare Yeri:

Ataç Sokak, No. 32, Kat: 2

Tel: 25 32 60 / 82 — 18 85 25

Yenişehir — ANKARA

Fiatı: 10 TL.

Dış Memleketlere: 1,5 \$

Abone: Yıllık 100 TL.

Dış Memleketlere: 15 \$

Gönderilen yazılar iade edilmez.

Yazılar, Yazı Kurulu Sekreteri

adına gönderilmelidir.

Dizgi ve Baskı

ONGUN KARDEŞLER MATBAACILIK SANAYİİ

TEL: 30 12 25 — 30 12 26 — ANKARA

KAPAK RESMİ:
Cumhuriyetin 54. Yıldönümü
münasebetiyle;

Geçit Resmi

İÇİNDEKİLER

SAYFA

Prof. Dr. Emin Bilgiç	
Cemiyette ve Gençlik'te Mes'uliyet Şuuru	2
Prof. Dr. Mehmet Altay Köymen	
Türk Kurtuluş Hareketinin İyi Bilinmeyen Bir Yanı	7
Prof. Dr. Mehmet Kaplan	
Eski Yazarlar Karşısında	11
Nâzım İrfan Tanrıkkulu	
Mâziden Sesler (Şiir)	12
Dr. Reha Oğuz Türkkan	
Eski Amerikan Medeniyetlerinde Gerçekten	
Türklük İzi Var mı?	13
Prof. Dr. Ali Nihad Tarlan	
Hız. Mevlânâ Celâleddin-i Rumi (Rubâî)	15
İsmet Binark	
Yabancı Gözü İle Eski Türk Fazilet ve Ahlâkı	16
Ayhan İnal	
Anlarınız (Şiir)	18
Nazik Erk	
Bu Gençlik Hangi Gençliktir?	19
Ziya Eper	
Fe'c'e Doğru (Şiir)	22
Dr. Yalçın İzbul	
Millî Kültür ve Tabii Dil	23
Prof. Dr. Bahaeddin Ögel	
Cici Han	25
Osman Attılâ	
Gülbaba Türbesinde	27
Dr. A. Vehbi Ecer	
Ebu Mansur El - Maturidi	28
Feyzi Halıcı	
Seyyid Battal Gâzi	33
Prof. Dr. Abdülkadir Karahan	
Devletoğlu Yusuf'un «Vikâye Tercümesi»	37
Erdoğan Tan	
Türk Tezhib San'atı	40
Orhan Cezmi Tunçer	
Selçuklu Yapılarında Kubbe	44
Lütfi Göker	
Hârizmî	48
Prof. Dr. Ali Nihad Tarlan	
Divan Edebiyatı (VIII)	55
Salim Koca	
Türk Karakterinin Sembollerinden Tuz - Ekmek	57
Coşkun Ertepinar	
İnsana Ağıt (Şiir)	61
Semih Sergen	
Tiyatro Sorunlarımız - Turneler (II)	62
Mahir Canova	
Oyun-Yazarlığı ve Oyun Türleri	64
Kenan Kıvrak	
Anonim Halk Edebiyatımızda Fındık	68
Nâil Tan	
Eskişehir ve Konya'daki Kültür Faaliyetleri	70
Sadi Bayram	
İslâmda Rasâdhaneler Simpozyumu	74
Kitaplar Arasında	79
(Batılılaşma Döneminde Türk Resim San'atı)	

TÜRK BÜYÜKLERİ

4

BATIYA
GİDEN
HUNLAR'IN
İLK
ÖNCÜSÜ

CİCİ HAN

Prof. Dr.
Bahaeddin Ögel

ESKİ TÜRK tarihinin amatör heveslileri pek çoktur. Ancak bunun yanında, ana kaynaklara inebilenlerin sayıları ise, çok azdır. Çin tarihleri kendilerine yakın olmaları sebebi ile, daha çok Orhun Hunları'na ehemmiyet vermişlerdir. Halbuki bizim için daha mühim olan Hun kitleleri, yaygın olarak Ortaasya'da yaşıyorlardı. Ortaasya Hunları hakkındaki bilgiler ise, oldukça geç çağlarda, yani M.Ö. 130 yılından itibaren görülmeğe başlamıştır. M.Ö. 70 yılında ise Büyük Hun İmparatorluğu, artık iyice zayıflamıştı. Uzun kıtlık

yılları ile savaşlar, Orhun'daki Hunları âdeta tüketmişti. Bunun üzerine Ortaasya'daki Hun kitleleri harekete geçmişler ve siyaset sahnesinde kendilerini göstermeğe başlamışlardı.

Nerede olurlarsa olsunlar Hunlar, Mete'nin hânedanı ile soyuna büyük bir saygı göstermişlerdi. Bu sebeple Ortaasya'daki Hun kitleleri de Mete'nin soyundan gelen prensler tarafından idare edilmişlerdi. Fakat batıdaki Hun prensleri de zaman zaman Orhun'daki Hun Hakani'na baş kaldırmışlar ve kendilerine hareket etmişlerdi. M.Ö.

70 yılından sonra ise, batıdaki Hun prenslerinin büsbütün güçlenip kendilerini Hun İmparatoru olarak ilân ettikleri görülüyordu. Böylece Hun Devleti içinde Doğu ve Batı bölgelerini elleinde tutan, iki «Hun İmparatoru» ortaya çıkmış oluyordu. Bunların her ikisi de imparator unvanını taşıyor ve gerçek imparatorun kendileri olduklarını iddia ediyorlar. Batıdaki Hunlar'ın güçlendiğini gösteren ve bu gibi hadiseleri içinde toplayan Çince vesikalar, Türk tarihi bakımından çok büyük bir değer taşırlar. Ancak tecrübesiz olan Ortaasya'daki Batı Hun prensleri-

nin pek başarılı oldukları da söylenemezdi. Nitekim 70 yıllarında, devlet tecrübesi olmayan bir Batı Hun İmparatoru'nun sert hareketleri yüzünden, batıdaki beş büyük Hun beyi, ayrı ayrı imparatorluklarını ilân etmişlerdi. Böylece Ortaasya'da «yedi Hun İmparatoru» ortaya çıkmıştı. Üstelik Batıdaki, «altı Hun imparatorundan beşi» ise, Mete'nin ünlü hanedanından gelmiyorlardı. Güçlenen Türk kitlelerinden her biri, artık kendi beylerini İmparator ilân edip, âdetâ kendi başlarının çâresine bakıyorlardı.

«Türk Kavimleri'nin Batıya Kaymaları», Türk tarihinin en büyük bir devresidir. Türk kavminin kendi tarihi ve kendi hayatı, bizce hânedanlardan çok daha mühimdir. Bunun içindir ki, bu yazımızda, Türk kavimleri'nin Batıya kaymasına öncülük eden, büyük bir Hun lideri üzerinde durmak istiyoruz. Çinliler ise, daha çok kendilerine yakın olan doğuya, yani Orhun Bölgesine değer vermişlerdir. Meselâ, 60 yılından sonra Orhun'da tahta çıkan Hohanyen adlı Hun hakani, gerçekten büyük bir üne sahip olmuştu. Hatta öyle ki, bugünkü Çin okul kitaplarında bile onun adını görmek mümkündür. Bu Hun hakani'nin kazanmış olduğu büyük ünün tek sebebi ise, Çin'e bağlanmış olmasından ileri geliyordu. Halbuki bu sırada batıda, başka bir Hun hakani daha bulunuyordu. Çinlilerce âsî sayılan bu Hun Hakani, tabîi olarak hiç bir değer taşımıyordu. Aslında, Hohanyen adlı bu Hun hakani'nin Çin'e bağlanmasının tek sebebi de, Hunlar'ın yani kendi milletin itimadını kaybetmiş olması idi. Nitekim Çin tarihleri de, artık onun etrafında kimsenin kalmadığını açık olarak yazıyorlardı. İşte bu Çin taraftarı Hun Hanı Çin'e bağlamadan önce kurultayını toplamış ve Hun büyüklerinden bu husustaki fikirlerini sormuştu. Fakat aldığı ce-

vap çok sert olmuştu. Bu cevap, bugünkü Türkler için bile hâlâ büyük bir değer taşımaktadır. 2030 yıl önce söylenmiş olan bu sözleri, okuyucularımıza sunmakla büyük bir mutluluk duyuyoruz. Hun büyükleri, Çin'e tâbi olmak isteyen Hun hakanına şöyle demişlerdi.

«— Böyle birşeyi nasıl düşünebiliyoruz? Hunlar'ın âdet ve an'anelerinin temelini, en yüksek bir değer olarak kabul edilen, cesaret ve kuvvet meydana getirir. Başkalarına bağlanarak, onlara hizmet etmek ise, bizce bir alçaklıktır. Bizim ünümüz bütün dünyada, (bu anlayışımız ve hareketlerimiz ile) yayılmıştır. Savaşmak ve ölmek, ancak cesur savaşçılara göre bir iş ve vazifedir. Şimdi ise nasıl böyle yapabiliriz? Ortada, devleti ellerine geçirmek isteyen kardeşlerin yaptıkları kavgalardan başka ne var ki? (Bu kavgalar sonunda), İktidar, ya büyük, veyahut da küçük kardeşin olabilir! (Bu ise, mühim değildir. İktidarı alan alır). İktidar olamayanın ölümünden sonra ise, çocuklarına yalnızca onun yapacağı hizmet ile bırakacağı ün kalır. (Fakat buna rağmen devlet devam eder). Onun çocukları ile torunları ise, yine onun izinden giderler. Böylece dünyadaki bütün milletleri hâkimiyetleri altında bulundurmağa devam ederler!

«Gerçi Çin, şimdi çok kuvvetlidir. Fakat Çin'in, Hunlar'ın hepsini birden hâkimiyeti altına alması ve Hunlar'ı kendisine katması mümkün değildir. Buna rağmen siz, atalarımızın eski devlet ve idare prensiplerini unuttunuz ve Çin'e bağlanarak, hizmet edelim diyorsunuz! Böyle bir istek eski Hun hakanlarının şan ve şöhratlerine leke sürmek demektir. Ayrıca böyle birşey yapacak olursak, bütün dünya kavimlerine de gülünç oluruz. En iyisi eski usüllerimiz ile, (devlet içindeki) âsayış ve sükûneti yeniden kurmağa çalışalım. Yoksa başka türlü dün-

yadaki bütün kavimleri, kendi hâkimiyetimiz altında tutmamız, nasıl mümkün olabilir?»

Yukarıdaki sözler, Türk kavmi ile Türk tarihini yücelten, ana prensipler ve düşüncelerdir. Kardeşler iktidar için birbirleri ilk kavga edebilirler. Hatta bu kavgalar sonunda biri ölür ve diğeri de başa geçebilir. Fakat bu kardeş kavgalarında, kişilerin ihtiras ve kaygılarına değer vermek doğru değildir. Mühim olan devletin devamıdır. Ölenler unutulur. Başta kalanların başarıları ise, kendilerinden sonra gelen torunlarına, devleti devam ettirmek için bir örnek olur. Devletin devamı, kişilerin hayatı ile menfaatlarından çok daha üstündür. Bu yüksek devlet anlayışı, bugünkü politikacılarımız için de geçerlidir.

Az önce de görüldüğü gibi, kendi ülkesinin ve halkının desteğini kaybetmiş olan bu Hun hakani için, Çin hâkimiyetine girmekten başka bir çare kalmamıştı. O Çin'e gidince de yerine, kardeşi ve ünlü Hun Hakani Cici Han geçti. Çinliler'e göre «Cici Han bir prens olmasına rağmen önceleri halk arasında, unvansız olarak yaşıyordu». Bu sebeple uzun bir devlet ve komutanlık tecrübesi yoktu. Fakat halkın içinden sonsuz bir «Hun olma gururu» ile mücadele gücü almış olmalıydı. Bu sebeple Cici Han ilk anda, Ortaasya'daki üç büyük kavmi yenmiş ve onları kendine bağlamıştı. Mete'nin başkentinde de oturarak, gerçek ve büyük bir Hun imparatoru olduğunu göstermek istemişti. Ancak Çin'le anlaşan kardeşi gittikçe güçlenmeye başlamış ve kendisi için, büyük bir tehlike haline gelmişti. Gerçi Cici Han da çok güçlü idi. Batı Türkistan sınırlarına kadar birkaç akın yapmıştı. Daha doğrusu onu ilgilendiren saha, daha çok «Batı Türkistan Siyaseti» idi. Zaten Hunlar'ın pek çoğunun gözleri de, bu zengin batı topraklarına doğru dönüktü. Yu-

karıda da söylediğimiz gibi, İsa'dan önceki 60 yıllarında bile, Hunlar'ın devletçe batıya göçleri, Çinliler tarafından önlenmişti.

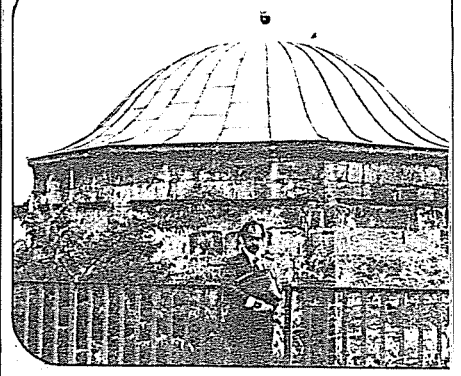
Bu sıralarda, Batı Türkistan Kırkı ile, Tanrı Dağları'nın batı kesimlerini ellerinde bulduran Wusun Beyi arasında, bir anlaşmazlık çıkmıştı. Batı Türkistan Kralı bir elçi göndererek, Cici Han'dan yardım istedi. Cici Han bu bölgelere daha önce de birçok akınlar yapmış ve buralarını iyi tanıyan bir asker idi. Bu istek üzerine Cici Han ordusunu alarak Orhun'dan Batı Türkistan'a doğru yola çıktı. Fakat yolda çok büyük bir soğuk oldu. Askerlerinin çoğu öldü ve Batı Türkistan sınırlarına, ancak üçbin kişi ile ulaşabildi. Taaruz etti ve Wusunları yendi. Fakat artık Cici Han'ın Orhun'a dönmeğe niyeti yoktu. Nitekim rakiplerinden kurtulmak için Batı Türkistan Kralı'nı Talas Irmağı'na attırması da bunu gösteriyordu. Böylece Batı Türkistan'ı da, eline geçirmiş oluyordu.

Cici Han'ın batıdaki bu devletinin sınırları nereleri içine alıyordu? Bunu kesin olarak bilemiyoruz. Ancak Çin generallerinden gelen raporlarda, «Cici Han'ın, İran ile Afganistan ve Hindistan'ı da zaptetmek için hazırlandığı» söyleniyordu. Yine bu raporlara göre Cici Han'ın oturduğu bu bölgelerde, başlangıçtan beri Hunlar'a ait idiler. Fakat Cici Han'ın büyük kişiliğine ve kabiliyetlerine rağmen, ne de olsa Türkistan'ın yerli halkı kendisine yabancı sayılırdı. Cici Han'ın Talas Irmağı boylarında günde 500 kişi çalıştırarak, iki yılda kendisi için bir kale yaptırdığını da öğreniyoruz. Anlaşıldığına göre Cici Han, yeni devletini meydana getiren şehirlerin hayatına uymak istiyor ve şehirde yaşayarak, şehirler devletinin bir hükümdarı olmağa özeniyordu. Yine Çin generallerinin raporlarından öğrendiğimize göre, meydan savaşlarına al-

ışık olan atlı Hun okçularını kendi kalesine sokmuş ve onlara kale savunmasını öğretmişti. Bu, Cici Han'ın hayatına mal olacak, büyük bir askerî taktik hatası idi. Üstelik Romalı falanjistler gibi, geniş kalkanlar taşıyan yeni yaya kıt'alar da düzenlemişti. Halbuki Hun Ordu taktiği, tıpkı vahşi kuşlar gibi ufuklarda görünüp kaybolan atlı kıt'lara dayanıyordu. Cici Han'ın bu zayıf taraflarını çok iyi hesaplayan Çin generalleri, kale kuşatmalarında tecrübe sahibi olan askerlerini toplayarak geldiler ve Cici Han'ın kalesini kuşattılar.

Cici Han beş renkli bayrağını çıkarttı, davullar ile borularını vurdurttu. Kalkanlı yaya askerlerini, balık sırtı bir düzen ile dizerek dışarı çıkardı. Fakat Hunların bu çeşit bir savaşı beceremeyecekleri az zamanda anlaşıldı. Cici Han da sonunun geldiğini anlamıştı. Karılarını, kale burçlarında oklayıp, aşağı attı. Kendisi de bir yolunu bulup kaçtı. Ama az sonra, düşmanın oklarına hedef oldu ve öldürüldü.

İsa'dan önceki 38 yıllarında, batının bereketli vadileri arasında geçen böyle trajediye rağmen bu dava, bitmiş sayılmazdı. Bilâkis Cici Han, arkasındaki kendi kavmine örnek olmuş ve onlara yol göstermişti. Türkistan yolu artık Hunlar'a açılmıştı. Bundan sonra gelen her otuz ile elli yıl arasında, batı Türkistan sınırlarına yeni bir Hun göçünün tekrarlandığını göreceğiz. Bunları bilmeden, ne Attila'yı, ne Selçuk Devleti'ni ve ne de Anadolu'nun Türkleşmesini anlayamayız. Hun büyüklerinin yukarıda verdiğimiz sözlerinde de görüldüğü gibi, hakanlar ölür; fakat torunları, onların bıraktıkları bu ün ve hizmetin izi ile üzerinde, yeni devletler kurup devam ettirirlerdi. Attan inip, kale yaptıran ve Hindistan ile İran'ın zengin topraklarına göz diken Hun Hakanı Cici Han batıya kayan sonraki Türk tarihinin ilk öncülerinden biri idi.

Budapeşte Hâtıraları :

GÜL BABA TÜRBE'SİNDE

Buda'nın «Roze Dam» semti konağı,
«Gül Çatı» denilen, güller içinde!
Bir şeyler fısıldar iki dudağı
Konuşuyor başka diller içinde!

Sokullu Mustafa² Budin Vâlisi,
Yakınında, onu gözetler gibi.
Sekiz köprüsüyle Tuna yalısı
Buda'yı, Peşte'yi özetler gibi.

Birbirine benzer evler, caddeler
Ne güzel şehirdir Budapeşte, vay!
Sessiz Tuna, gece ışığı eler
Ay, aydınlığında; gün, güneşte vay!

Düşüyor yapraklar, kurumakta ot,
Yelleri çağırır mümbit ovalar.
Balaton Gölü'nden su içerken at,
Yeşil yeşilliği bağlar, kovalar.

Gece kapısını güller vururmuş:
Türbe değil, bil ki, gönül sarayı.
Cümle kahramanlar ayakta durmuş,
Uykuda zannetme Gül Baba'yı.

Gül Baba'yı tekrar tekrar dolaştık:
Gül Çatı'nın üstü basılmaz gibi!
Macar Ovası'nda çok yollar aştık,
Bulduk Gül Çatı'yı yassılmaz gibi!

Gül Baba, Gül Baba! Saç güllerini,
Zengin Macaristan toprağına serp!
İnsanların yorgun gönüllerini
Uyar, ağaçların yaprağına serp!

Sen Gül Baba'sın, güller içinde,
Söylersin sözünü diller içinde!

17.9.1977

Osman Attilâ

- 1) Gül Baba, Merzifon asıllı olup, yattığı yerde şehit olmuş ve bu türbe yaptırılmıştır.
- 2) Sokullu Mustafa Paşa, Budin Vâlisi, Budapeşte'de Camii ve Hamamı var.